

กระบวนการจริยศิลป์ขับเคลื่อนชุมชน : นวัตกรรมสังคมเพื่อยกระดับคุณค่าผู้สูงอายุ
Ethical Arts Process for Community Mobilization (EAP-CM) : A Social Innovation for
Enhancing the Value of Older Persons and Strengthening Intergenerational
Relationships in an Aging Society

อาบอำไพ รัตนภาณุ¹ เอื้อมพร ลอยประดิษฐ์^{1*} เข้มเพชร ระหว่างงาน¹ ณัฐพงษ์ มณีกร¹
และ สลิลพัชร โรจนานินันท์¹

Abampai Ratnabhanu¹, Aeumporn Loypradit^{1*}, Khempetch Rawangngarn¹, Nattapong Maneekorn¹,
and Slinphat Rodjanaphinun¹

สำนักการประกอบการทางสังคม สถาบันอาศรมศิลป์¹

Holistic Education of Social Entrepreneur, Arsom Silp Institute of the Arts¹

*Corresponding author, e-mail: aeumporn@arsomsilp.ac.th

วันที่รับบทความ: 14 กรกฎาคม 2568; วันแก้ไขบทความ: 28 สิงหาคม 2568; วันที่รับบทความ: 2 กันยายน 2568

บทคัดย่อ

ในบริบทของสังคมไทยที่กำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ การเชื่อมโยงความรู้และคุณค่าระหว่างคนต่างวัยจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 4 ประการ คือ (1) ศึกษาและประเมินผลกระบวนการจริยศิลป์ขับเคลื่อนชุมชนในชุมชนปากน้ำประแส (2) วิเคราะห์การเสริมสร้างบทบาทและคุณค่าของผู้สูงอายุ (3) สำรวจผลกระทบต่อการเรียนรู้ข้ามวัยและปัจจัยที่ส่งต่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และ (4) เสนอแนวทางขยายผลสู่ชุมชนอื่นที่มีบริบทคล้ายคลึงกัน การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพแบบมีส่วนร่วม มีระยะเวลาดำเนินการ 10 เดือน การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสนทนากลุ่ม และ แบบประเมินสะท้อนคิด จากกลุ่มตัวอย่างที่คัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 60 คน ได้แก่ ผู้สูงอายุ 30 คน เยาวชน 20 คน และผู้มีบทบาทในชุมชน 10 คน เครื่องมือวิจัยในการศึกษาครั้งนี้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน และวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า (1) กระบวนการ EAP-CM สามารถดำเนินครบทั้ง 3 ระยะ ได้แก่ การสร้างความไว้วางใจ การเชื่อมโยงความรู้ และการสังเคราะห์บทเรียน โดยผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่รายงานว่าการกิจกรรมช่วยเปิดใจและเข้าใจระหว่าง (2) ผู้สูงอายุได้รับการยกระดับบทบาทจากผู้รับ “ครูภูมิปัญญา” เกิดความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าตนเอง (3) เยาวชนมีความเข้าใจและเคารพผู้สูงอายุมากขึ้น พร้อมทั้งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ความรู้เกี่ยวกับป่าชายเลนและการแปรรูปอาหารทะเล และนำมาต่อยอดในรูปแบบสื่อร่วมสมัย ผลลัพธ์สำคัญในเชิงนวัตกรรมสังคมคือการเกิด “ห้องเรียนสี่ช่วงวัย” และเครือข่ายจริยศิลป์ในชุมชนที่เชื่อมโยงโรงเรียน วัด และพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น (4) แนวทางขยายผลควรรวมถึงการอบรมแกนนำชุมชนและการบูรณาการ EAP-CM ในแผนพัฒนาผู้สูงอายุระดับจังหวัด

คำสำคัญ: กระบวนการจริยศาสตร์, จริยศิลป์, นวัตกรรมสังคม, การเรียนรู้สี่ช่วงวัย, ระบบนิเวศการเรียนรู้ชุมชน

Abstract

In the context of Thai society that is moving toward a fully aged society, the intergenerational transmission of knowledge and values has become crucial for sustainable community development. This study has four objectives: (1) to study and evaluate the Ethical Arts Process for Community Mobilization (EAP-CM) in the Pak Nam Prasae community; (2) to analyze the enhancement of roles and values of older adults; (3) to explore the impacts on intergenerational learning and the factors influencing the transmission of local wisdom; and (4) to propose approaches for expanding the outcomes to other communities with similar contexts. This research is a qualitative participatory study conducted over 10 months. Data collection methods included in-depth interviews, focus group discussions, and reflective assessments with 60 purposively selected participants, consisting of 30 older adults, 20 youths, and 10 community stakeholders. The research instruments were validated by three experts, and the data were analyzed using qualitative. The findings reveal that: (1) the EAP-CM process was implemented through three stages building trust, connecting knowledge, and synthesizing lessons—with most participants reporting that the activities facilitated openness and mutual understanding; (2) older adults were elevated from recipients to “knowledge teachers,” gaining pride and self-worth; (3) youths developed greater respect and understanding toward older adults while also learning local wisdom such as mangrove forest knowledge and seafood processing, which they further applied through contemporary media; and (4) key social innovation outcomes included the emergence of a “four-generational classroom” and an ethical arts network linking schools, temples, and local museums. The study suggests that scaling up should include training community leaders and integrating the EAP-CM process into provincial-level elderly development plans.

Keywords: Ethical Process, Ethical Arts, Social Innovation, Four-Generation Learning, Community Learning Ecosystem

บทนำ

ประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ โดยในปี พ.ศ. 2564 ประเทศไทยกลายเป็น “สังคมผู้สูงอายุระดับครบวงจร” (Aged Society) ที่มีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปเกินร้อยละ 14 และคาดว่าจะเข้าสู่ “สังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด” (Super-aged Society) ภายในปี พ.ศ. 2579 เมื่อสัดส่วนผู้สูงอายุคาดว่าจะเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 30 ของประชากรทั้งหมด (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2565 : 45) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรดังกล่าวสอดคล้องกับกรอบการพัฒนา “Healthy Aging” และ “Active Aging” ขององค์การอนามัยโลก ซึ่งได้ปรับปรุงในทศวรรษ 2021 - 2030 (UN Decade of Healthy Ageing) โดยกำหนดให้ Healthy Aging เป็น “กระบวนการรักษาขีดความสามารถในการทำงานเพื่อให้เกิดสุขภาวะในผู้สูงอายุ” และ งานวิจัยต่างประเทศ (Cheng, 2024; Liu et al., 2024) ชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้ข้ามรุ่นช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิต แต่อย่างไรก็ตาม ในบริบทของประเทศไทย ยังขาดการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับการประยุกต์แนวคิด Active Aging ผ่านกิจกรรมศิลปะกาวนาในชุมชนระดับฐานราก โดยเฉพาะในเขตชนบทและกิ่งเมืองที่มีมรดกทางวัฒนธรรมอันเข้มแข็ง

ชุมชนปากน้ำประแส เป็นชุมชนชายฝั่งเก่าแก่ มีผู้สูงอายุร้อยละ 21.86 ของประชากรทั้งหมด (เทศบาลตำบลปากน้ำประแส, 2566) และมีทุนวัฒนธรรมเข้มแข็ง เช่น ประเพณีทอดผ้าป่ากลางน้ำและภูมิปัญญาด้านประมง (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2565) แต่เยาวชนรุ่นใหม่เริ่มห่างเหินจากวิถีดั้งเดิม ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเสี่ยงต่อการสูญหาย การศึกษาของ Martinez et al. (2024) พบว่าศิลปะและโปรแกรมข้ามรุ่นช่วยเสริมสร้างสายสัมพันธ์และสุขภาพชุมชน แต่แนวคิด “จริยศิลป์” (Contemplative Arts) ที่ผสมศิลปะกับการภาวนายังไม่ถูกนำมาใช้ในชุมชนไทยอย่างเป็นระบบ

ด้วยเหตุนี้ จึงเลือกชุมชนปากน้ำประแสเป็นพื้นที่ศึกษา เพื่อเชื่อมช่องว่างระหว่างวัยและสืบทอดคุณค่าท้องถิ่น ผ่านการมีส่วนร่วมของผู้สูงวัยและเยาวชน โดยใช้กระบวนการ “จริยศิลป์เคลื่อนชุมชน” (Ethical Arts Process for Community Mobilization : EAP-CM) ซึ่งผสมศิลปะกับสติภาวนาเพื่อสร้างพื้นที่เรียนรู้และความเชื่อมโยงใหม่ระหว่างผู้คนร่วมกับแนวคิดการขับเคลื่อนชุมชนแบบมีส่วนร่วม ในการประยุกต์ใช้กระบวนการดังกล่าวถูกออกแบบเป็น “เครื่องมือขับเคลื่อนชุมชน” โดยมีผู้สูงวัยเป็นศูนย์กลางการถ่ายทอดความรู้ และเปิดโอกาสให้เยาวชน ครอบครัว และสมาชิกชุมชนมีส่วนร่วม ผ่านการใช้ศิลปะภาวนาเป็นสื่อกลางในการสร้างห้องเรียนสี่ช่วงวัย (Four-generational Learning) ในพื้นที่จริงของชุมชน ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาและประเมินผลกระทบกระบวนการจริยศิลป์เคลื่อนชุมชนในการเสริมสร้างบทบาทและคุณค่าของผู้สูงวัย (2) วิเคราะห์ผลกระทบต่อการเรียนรู้ข้ามรุ่นและการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น (3) สืบค้นผลกระทบต่อการเรียนรู้ข้ามวัย และปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และ (4) เสนอแนวทางการขยายผลสู่ชุมชนที่มีบริบทคล้ายคลึงกัน การวิจัยใช้ระเบียบวิธีเชิงมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ในระยะเวลา 10 เดือน (เมษายน 2566 - มกราคม 2567) ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ ได้แก่ รูปแบบนวัตกรรมสังคมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชุมชนอื่น การเพิ่มขึ้นของบทบาทและคุณค่าของผู้สูงวัยในชุมชน การลดลงของช่องว่างระหว่างรุ่น และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อการพัฒนานโยบายและแนวทางปฏิบัติสำหรับสังคมผู้สูงวัยของไทยในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและประเมินผลกระทบกระบวนการจริยศิลป์เคลื่อนชุมชนในชุมชนปากน้ำประแส
2. เพื่อวิเคราะห์การเสริมสร้างบทบาทและคุณค่าของผู้สูงวัยผ่านกระบวนการจริยศิลป์เคลื่อนชุมชน
3. เพื่อสืบค้นผลกระทบต่อการเรียนรู้ข้ามวัย และปัจจัยที่ส่งผลต่อ การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. เพื่อเสนอแนวทางในการขยายผลสู่ชุมชนอื่นที่มีบริบทคล้ายคลึงกัน

การทบทวนวรรณกรรม

1. สังคมผู้สูงวัยและการเรียนรู้สี่ช่วงวัย

การเข้าสู่สังคมผู้สูงวัยของไทยทำให้เกิดความตื่นตัวในการสรรหาแนวทางส่งเสริมบทบาทผู้สูงอายุในชุมชนให้อยู่ดีมีสุขและมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ แนวคิดการเรียนรู้สี่ช่วงวัย (Four-generational Learning) เพื่อช่วยเชื่อมโยงคนในชุมชนที่มีหลายช่วงวัย ได้แก่ เด็ก เยาวชน วัยทำงาน และผู้สูงวัย ให้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างมีความหมาย งานวิจัยจำนวนมากพบว่าการปฏิสัมพันธ์ที่มีความหมายระหว่างคนต่าง ช่วงวัยช่วยลดอคติและการเหมารวมลดความรู้สึกโดดเดี่ยวของผู้สูงอายุ รวมถึงส่งเสริมทักษะทางสังคมและความเห็นอกเห็นใจของเยาวชน (Martins et al., 2019) ตัวอย่างเช่น โครงการ “Experience Corps” ในสหรัฐอเมริกา ซึ่งเปิดโอกาสให้ ผู้สูงวัยไปเป็นอาสาสมัครสอนหนังสือเด็ก พบว่าผู้สูงวัยมีสุขภาพกาย-ใจดีขึ้น และเด็กมีผลการเรียนรวมถึงพฤติกรรมสังคมดีขึ้นตามไปด้วย (Morrow-Howell et al., 2018, อ้างถึงใน Generations United, 2021)

สำหรับประเทศไทย มีความพยายามริเริ่มแนวคิด “โรงเรียนผู้สูงอายุ” หรือการจัดกิจกรรมข้ามรุ่นในหลายพื้นที่ เช่น การที่เทศบาลและโรงเรียนชุมชนในปากน้ำประสานร่วมกันจัดตั้ง “โรงเรียนผู้สูงอายุ” เพื่อให้ความรู้และจัดกิจกรรมสนทนากันสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งได้สร้างพื้นที่ให้คนต่างวัยได้พบปะกัน อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้ในช่วงวัยเชิงลึกที่เด็ก เยาวชน วัยทำงาน และผู้สูงอายุได้ร่วมกันสร้างสรรค์สิ่งใหม่ในลักษณะที่ต่อเนื่องและมีความหมาย ยังพบไม่มากนักในประเทศไทย การศึกษาค้นคว้าจึงได้นำเสนอแนวทางใหม่ผ่านกระบวนการการเรียนรู้ผู้สูงอายุด้วยศิลปะภาวนา ซึ่งคาดว่าจะช่วยก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นและยั่งยืนระหว่าง คนต่างรุ่นต่างวัยยิ่งขึ้นกว่ากิจกรรมรูปแบบเดิม

2. ศิลปะภาวนาและจริยศิลป์

ศิลปะภาวนาหมายถึงกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะควบคู่กับการเจริญสติ สมาธิ หรือการภาวนา เพื่อฝึกฝนจิตใจของผู้ปฏิบัติให้จดจ่ออยู่กับปัจจุบันและเกิดการตระหนักรู้ภายใน แนวคิดนี้มีรากฐานจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนาและศาสตร์การบำบัดด้วยศิลปะ (Art Therapy) โดยเชื่อว่าศิลปะสามารถเป็นสื่อกลางให้ผู้ปฏิบัติ “เห็นจิตใจตนเอง” ได้ (โชคชัย ตักโพธิ์, 2553 : 42) ศิลปะภาวนาช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมาธิ สามารถสังเกตความคิดและอารมณ์ของตนเองระหว่างการทำงานศิลปะ นำไปสู่ความผ่อนคลายและทัศนคติเชิงบวกต่อทั้งการทำงานและการดำเนินชีวิต (Arsom Silp Institute of the Arts, 2024 : 12) บนฐานของแนวคิดนี้ จึงเกิดการพัฒนาศาสตร์ “จริยศิลป์” ซึ่งหมายถึงกระบวนการสร้างเสริมนิสัยที่ดีงามผ่านการฝึกฝนศิลปะอย่างมีสติ โดยมีการผสมองค์ประกอบ ด้าน “จริยธรรม” เพื่อยกระดับคุณธรรมและจิตวิญญาณของผู้ปฏิบัติ ตัวอย่างคุณลักษณะที่มุ่งปลูกฝัง ได้แก่ ความมีวินัย ความใจเย็น ความประณีต และความซื่อสัตย์ต่อตนเอง (ผ่อง เช่งกิ่ง, 2551 : 45) ในทางปฏิบัติ กระบวนการ จริยศิลป์มักใช้งานวาดเส้นแบบ Contour Drawing (การวาดโดยไม่ยกมือและไม่มองกระดาษ) ซึ่งเน้นการจดจ่อกับวัตถุที่วาดควบคู่กับการสังเกตสภาวะจิตใจ และปิดท้ายด้วยการสะท้อนคิดต่อประสบการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อเสริมสร้างสุขภาพจิตและสุขภาพกาย (Newland & Bettencourt, 2020) นอกจากนี้ ผ่อง เช่งกิ่ง (2551 : 45) ได้ถอดองค์ความรู้ จริยศิลป์ออกมาเป็น “กุญแจภาวนา 4 ดอก” ได้แก่ (1) รู้เฉพาะหน้า มีสติอยู่กับสิ่งที่อยู่ตรงหน้า (2) เห็นตามจริง รับรู้สิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงโดยไม่แต่งเติมหรือด่วนตัดสิน (3) ทำไปตามนั้น ยอมรับและปฏิบัติตามสิ่งที่เห็นด้วยใจที่เปิดกว้าง (4) ทำอย่างสม่ำเสมอ ฝึกฝนอย่างต่อเนื่องจนเกิดความมั่นคง ซึ่งกุญแจภาวนาทั้งสี่นี้ ถือเป็นหัวใจสำคัญที่ ถูกนำมาใช้ในการออกแบบกิจกรรมศิลปะภาวนาในงานวิจัยนี้

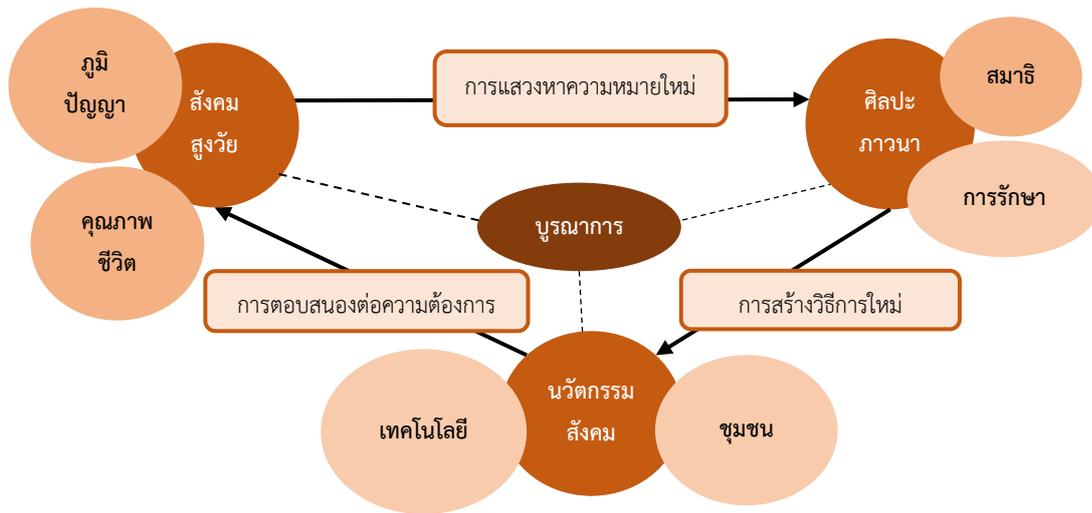
3. นวัตกรรมสังคมและการพัฒนาชุมชน

นวัตกรรมสังคมคือการพัฒนาแนวคิดหรือรูปแบบใหม่เพื่อตอบโจทย์สังคมโดยไม่เน้นกำไร โดยเฉพาะในสังคมผู้สูงอายุซึ่งต้องการพื้นที่ให้ผู้สูงวัยมีบทบาทและถ่ายทอดองค์ความรู้ (Reddy et al., 2023) ในไทยประชากรสูงวัยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้นวัตกรรมสังคมมีความสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตและลดความเหลื่อมล้ำ (พิมพ์ประภา อมรกิจภิญญา และคณะ, 2565; พระวุฒิพันธ์ จันทวิไล, 2567) ระดับชุมชน นวัตกรรมสังคมเน้นการใช้พื้นที่จริง การมีส่วนร่วม และผลลัพธ์ที่ยั่งยืน (Phills et al., 2008) การประยุกต์ศิลปะภาวนาและจริยศิลป์จึงช่วยเชื่อมคนต่างวัยและฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. กระบวนการจริยศาสตร์

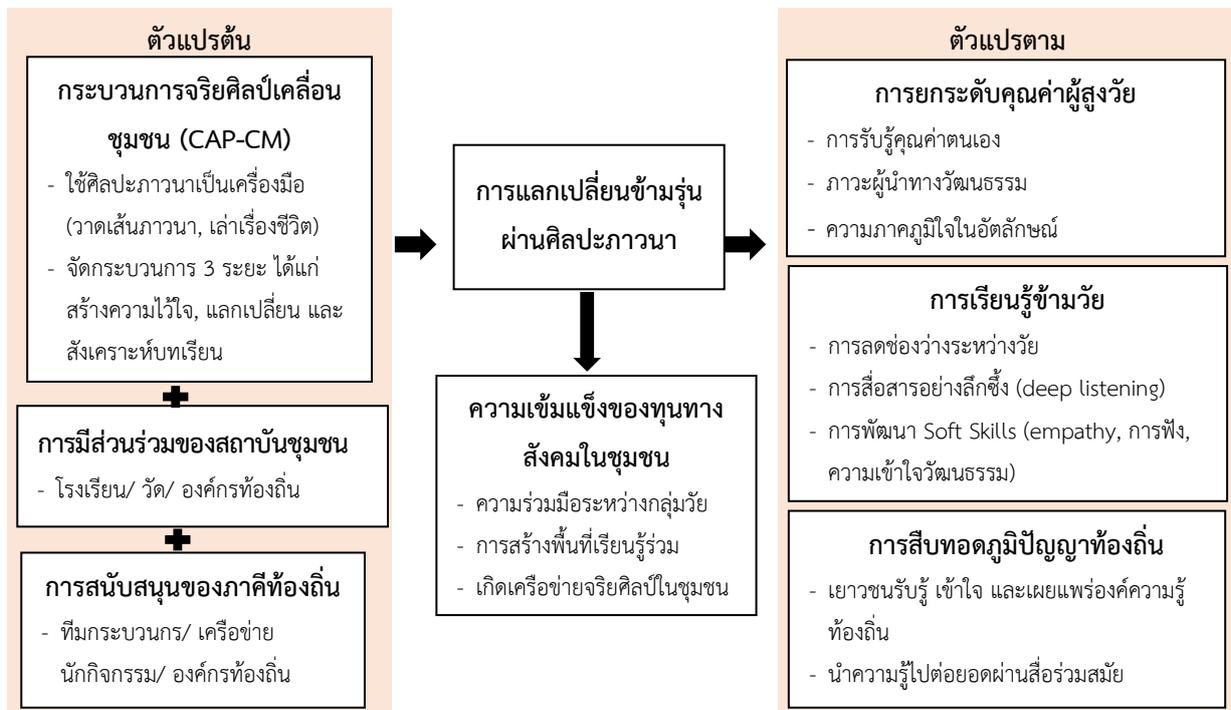
กระบวนการจริยศาสตร์เป็นกรอบการตัดสินใจที่สอดคล้องคุณธรรมและค่านิยม โดยพิจารณาทางเลือก ผลกระทบ และความรับผิดชอบ (Rest, 1986 : 89; Kidder, 2005) แนวคิดสำคัญ ได้แก่ จริยธรรมหน้าที่ (Kant, 1998) จริยธรรมประโยชน์นิยม (Mill, 1998) และจริยธรรมคุณธรรม (Aristotle, 2009 : 104) ปัจจุบันยังเน้นการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่โปร่งใสและมีส่วนร่วม (Trevino & Nelson, 2017 : 45 - 46)

สำหรับกระบวนการจรรยาศิลป์ขับเคลื่อนชุมชน (EAP-CM) ได้ออกแบบกิจกรรมในพื้นที่ชีวิตจริง โดยมีผู้สูงวัยเป็นครุภูมิปัญญาและใช้ศิลปะภาวนาเป็นภาษากลางข้ามวัย กิจกรรมประกอบด้วย การเปิดใจ การทำศิลปะภาวนา/ เล่าเรื่องชีวิต และการสะท้อนคิดร่วมกัน ซึ่งช่วยลดอคติ ยกระดับคุณค่าผู้สูงวัย และสร้างทุนทางสังคม (Webster et al., 2023) กระบวนการนี้แตกต่างจากโรงเรียนผู้สูงอายุแบบเดิม เพราะย้ายจากการเรียนการสอนเชิงบริการ ไปสู่การสร้างบรรทัดฐานชุมชนที่ยั่งยืน (วีระพงศ์ เกียรติไพรัช และคณะ, 2567; Whear et al., 2023)

ภาพที่ 1 การเชื่อมโยงแนวคิดสังคมสูงวัย ศิลปะภาวนา และนวัตกรรมสังคม
ที่มา: อาบอำไพ รัตนภาณุ และคณะ (2568)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย

จากกรอบแนวคิดการวิจัยข้างต้น ได้เลือกตัวแปรต้น และตัวแปรตาม เพื่อให้สอดคล้องกับการศึกษาโดยมีเหตุผลในการเลือกดังนี้

1. ตัวแปรต้น

- 1.1 กระบวนการจัดตั้งเคลื่อนชุมชน เนื่องจากเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนกระบวนการ
- 1.2 การมีส่วนร่วมของสถาบันชุมชน ซึ่งสถาบันชุมชนเป็นโครงสร้างพื้นฐานที่มีความเข้าใจบริบทท้องถิ่น
- 1.3 การสนับสนุนของภาคีท้องถิ่น การพัฒนาชุมชนต้องอาศัยการประสานงานจากหลายภาคส่วน

เพื่อให้เกิดการบูรณาการและความยั่งยืน

2. ตัวแปรตาม

- 2.1 การยกระดับคุณค่าผู้สูงวัย ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนา
- 2.2 การเรียนรู้ข้ามวัย เป็นกลไกสำคัญในการสืบทอดภูมิปัญญาดั้งเดิม ประเพณี วัฒนธรรม และวิธีการดำเนินชีวิตของชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น
- 2.3 การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น สะท้อนถึงความสำคัญของการรักษาและพัฒนาทรัพยากรทางปัญญา

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยประยุกต์แนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ซึ่งมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนทุกภาคส่วนในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่ขั้นการออกแบบ การดำเนินกิจกรรม และการประเมินผล โดยพื้นที่ศึกษาคือชุมชนปากน้ำประแส อำเภอกะลา จังหวัดระยอง ซึ่งมีทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้มแข็ง

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ สมาชิกชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ข้ามรุ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่น แบ่งเป็น 3 กลุ่มคือ ผู้สูงวัย เยาวชน และ ผู้มีบทบาทในชุมชน (ผู้นำชุมชน ครูภูมิปัญญา ครูโรงเรียน ผู้แทนวัด/ พิพิธภณัฐ และองค์กรท้องถิ่น) กลุ่มตัวอย่างรวม 60 คน ประกอบด้วย ผู้สูงวัย 30 คน เยาวชน 20 คน และผู้มีบทบาทในชุมชน 10 คน

1.1 เกณฑ์การคัดเลือก

1.1.1 ผู้สูงวัย ต้องมีอายุ 60 ปีขึ้นไป อาศัยอยู่ในชุมชนอย่างน้อย 5 ปี สุขภาพเอื้อต่อการเข้าร่วมและสมัครใจให้ข้อมูล

1.1.2 เยาวชน ต้องมีอายุ 13 - 24 ปี ศึกษาหรืออาศัยในพื้นที่ และสามารถเข้าร่วมกิจกรรมคล้อยได้

1.1.3 ผู้มีบทบาทในชุมชน ต้องมีบทบาทเชิงนำหรือเชิงสนับสนุนด้านวัฒนธรรม การศึกษา ศาสนา พิพิธภณัฐ หรือการพัฒนาท้องถิ่น

1.2 วิธีการคัดเลือก

ใช้การคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และ Snowball Sampling ในการคัดเลือก โดยพิจารณาจากผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัย หรือเคยมีประสบการณ์ในกิจกรรมส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. ระยะดำเนินการกิจกรรม

การศึกษาครั้งนี้มีระยะเวลาดำเนินการรวมทั้งสิ้น 10 เดือน ตั้งแต่ เดือนเมษายน 2566 ถึง มกราคม 2567 โดยแยกออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

2.1 ระยะเตรียมการ

ได้เข้าสู่พื้นที่เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน มีการจัดเวทีเสวนา “ค้นหาต้นทุนชุมชน” ณ พิพิธภัณฑ์เรือรบหลวงประแส ในเดือนเมษายน 2566 เพื่อรวบรวมเรื่องเล่าท้องถิ่นและกระตุ้นความสนใจของเยาวชน พร้อมทั้งเตรียมทีมวิทยากรกระบวนการ และจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “กุญแจภาวานา 4 ดอก” เพื่อฝึกแนวคิดจริยศิลป์

2.2 ระยะดำเนินการกิจกรรม ประกอบด้วยกิจกรรม “จริยศิลป์เคลื่อนชุมชน” ทั้งหมด 3 ครั้ง ได้แก่

- 1) เวิร์กช็อปครั้งที่ 1 ณ พิพิธภัณฑ์เรือรบหลวงประแส (กันยายน 2566) เน้นกิจกรรมวาดเส้นสะท้อนตัวตนและกิจกรรมเสริม “เล่าเป็นเรื่อง” โดยเยาวชนสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่บ้านเพื่อเก็บเรื่องเล่า
- 2) เวิร์กช็อปครั้งที่ 2 “ทัวร์บ้านครุภูมิปัญญา” (พฤศจิกายน 2566) เยี่ยมบ้านครุภูมิปัญญาในชุมชน
- 3) เวิร์กช็อปครั้งที่ 3 ณ โรงเรียนชุมชนวัดตะเคียนงาม (ธันวาคม 2566) ออกแบบ Art Toy ที่สะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.3 ระยะประเมินผลและสะท้อนบทเรียน

มีการจัดประชุมสะท้อนผลร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในเดือนมกราคม 2567 โดยใช้คำถามกระตุ้นสะท้อนคิด และสัมภาษณ์เชิงลึกจากตัวแทนกลุ่มผู้สูงอายุ เยาวชน และผู้บริหารท้องถิ่น

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาในครั้งนี้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) จาก การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้มีบทบาทในชุมชน (ผู้นำชุมชน ครุภูมิปัญญา ครูโรงเรียน ผู้แทนวัด และองค์กรท้องถิ่น) และผู้สูงอายุ การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับเยาวชน และ การประเมินสะท้อนคิด (Reflective Self-assessment) ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลกลุ่มตัวอย่างทุกคน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลถูกวิเคราะห์โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ (Content Analysis) โดยจำแนกประเด็น (Themes) ที่ปรากฏบ่อยหรือมีความหมายร่วมกัน เพื่อสะท้อนบทบาทและคุณค่าของผู้สูงอายุที่ได้รับการยกระดับ ผ่านกระบวนการจริยศิลป์ การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการแบบตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากผู้สูงอายุ เยาวชน และผู้สังเกตการณ์ เพื่อประเมินความสอดคล้องของข้อมูล และเพิ่มความน่าเชื่อถือของ ผลการวิเคราะห์ผ่านการตรวจสอบรหัส (Coding) โดยนักวิจัยร่วมหลายคน

5. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

งานวิจัยนี้ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือด้วย ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยพิจารณาความสอดคล้องของวัตถุประสงค์กับประเด็นคำถามในแบบสัมภาษณ์เชิงลึก คำถามในการสนทนากลุ่ม และแบบประเมินสะท้อนคิด โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่านจากหลากหลายสถาบัน โดยผลการตรวจสอบ พบว่า ค่า IOC ของเครื่องมือทั้งหมดอยู่ในช่วง 0.80 - 0.93 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด ส่วนความเชื่อมั่นของแบบประเมินสะท้อนคิดมีค่า Cronbach's $\alpha = 0.90$ จากการทดสอบนำร่อง และการทดสอบความคงที่ตามเวลา (Test-Retest Reliability) มีค่าสหสัมพันธ์ $r = 0.82$ นอกจากนี้ การตรวจสอบความสอดคล้องของผู้สังเกตการณ์ผ่านแบบสังเกตพบค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ภายในกลุ่ม ICC(2,2) = 0.81 และมีระดับความเห็นพ้องร้อยละ 89 ดังนั้น เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการศึกษานี้มีคุณภาพและความน่าเชื่อถือเพียงพอสำหรับการนำไปใช้จริง

ผลการวิจัย

1. การประเมินกระบวนการจรรยาศิลป์เคลื่อนชุมชน

กระบวนการจรรยาศิลป์เคลื่อนชุมชนประกอบด้วย 3 ระยะ ได้แก่ (1) ระยะเปิดใจและสร้างความไว้วางใจ (2) ระยะเชื่อมโยงความรู้และประสบการณ์ผ่านศิลปะภาวนา และ (3) ระยะสะท้อนและสังเคราะห์บทเรียนร่วมกัน พบว่ากระบวนการทั้งสามช่วงสามารถดำเนินการได้อย่างครบถ้วนและต่อเนื่อง โดยได้รับความร่วมมือจากผู้เข้าร่วม ทุกช่วงวัย ส่วนผลการประเมินโดยใช้แบบประเมินสะท้อนคิด (Reflective Assessment) และการสังเกต แบบมีส่วนร่วม พบว่า ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่ระบุว่ากิจกรรมจรรยาศิลป์ช่วยสร้างความเข้าใจระหว่างวัยได้ดี ศิลปะภาวนา ทำให้รู้สึกผ่อนคลายและเปิดใจในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น อีกทั้งกระบวนการนี้ส่งเสริมการรับฟังอย่างลึกซึ้ง ดังที่ผู้เข้าร่วมได้แสดงความคิดเห็นไว้ดังนี้

“พอเริ่มด้วยศิลป์ ใจมันนิ่งก่อน แล้วค่อยเล่า - ค่อยฟังกัน กล้าคุยมากขึ้น” (ผู้สูงวัย)

“จัดในพื้นที่ชุมชนจริง ทำให้รู้สึกว่าเป็นเรื่องของพวกเราทุกวัย และที่สำคัญคือมันกลายเป็นห้องเรียนของชุมชนเราเองได้” (ผู้แทนชุมชน)

“กิจกรรมสั้นแต่ต่อเนื่อง เลยไม่หนักเกินไปและอยากมารอบต่อ” (เยาวชน)

นอกจากนี้ การสนทนากลุ่มพบว่า โครงสร้างของกระบวนการช่วยเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมเชิงลึก ผู้เข้าร่วมรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรมมากกว่าการเข้าร่วมเชิงรูปแบบ และสามารถสะท้อนคิดภายในตนเองได้อย่างมีความหมาย สำหรับการประยุกต์ใช้ศิลปะภาวนาในชุมชนยังช่วยลดแรงต้านระหว่างวัยและสร้างภาวะผู้นำ เชิงจิตวิญญาณให้เกิดขึ้นในบริบทชุมชน โดยในกิจกรรมการสนทนากลุ่ม ผู้เข้าร่วมได้แสดงความคิดเห็นว่า “กิจกรรมนี้ช่วยสร้างสะพานเชื่อมระหว่างวัย เปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน”

2. การเสริมสร้างบทบาทและคุณค่าของผู้สูงวัย

กระบวนการจรรยาศิลป์ได้เปลี่ยนบทบาทของผู้สูงวัยจากผู้รับเป็นครูภูมิปัญญา ผ่านกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงวัยเล่าเรื่อง ประวัติศาสตร์ชุมชน ถ่ายทอดทักษะพื้นบ้าน และแสดงออกทางศิลปะ ส่งผลให้ผู้สูงวัยส่วนใหญ่รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าเพิ่มขึ้น และหลายท่านรู้สึกภาคภูมิใจในบทบาทของตนสำหรับการเป็นแหล่งเรียนรู้ให้คนรุ่นหลัง ดังคำกล่าวของผู้สูงวัยในต่อไปนี้

“ได้กลับมาสอนอีกครั้ง รู้สึกว่าความรู้ของเรายังมีค่า” (ผู้สูงวัย 1)

“พอหลานตั้งใจฟัง เรื่องเก่าของเราก็มีชีวิตขึ้นมาอีก” (ผู้สูงวัย 2)

“ไม่เคยมีใครพาเด็กมาให้เล่าเรื่องให้ฟังแบบนี้เลย ทำให้รู้ว่าความรู้และประสบการณ์ที่มีนั้นยังมีค่า ยังสามารถส่งต่อให้คนรุ่นหลังได้” (ผู้สูงวัย 3)

จากการสนทนากลุ่มพบว่า การสร้างความเข้าใจและแลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับการเสริมสร้างบทบาทและคุณค่าของผู้สูงวัยในชุมชน โดยเน้นการหารือเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผู้สูงวัยในแต่ละพื้นที่ และวิถี การอนุรักษ์ ถ่ายทอดให้คนรุ่นใหม่ การหาแนวทางสร้างโอกาสให้ผู้สูงวัยได้แสดงออกและแบ่งปันประสบการณ์ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้สูงวัยกับกลุ่มอื่นในชุมชน อีกทั้งการเข้าร่วมในกิจกรรม จรรยาศิลป์ส่งผลต่อสุขภาวะทางจิตใจของผู้สูงวัย โดยช่วยลดความรู้สึกโดดเดี่ยวทางสังคม (Social Isolation) เพิ่มพลังชีวิต (Vitality) ดังที่ผู้สูงวัยกล่าวว่า “การได้นั่งคุยกับคนหลายวัย ทำให้รู้สึกไม่โดดเดี่ยว และได้เรียนรู้มุมมองใหม่ ๆ ด้วย” และสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน (Sense of Belonging) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีในวัยสูงอายุ

3. ผลกระทบต่อการเรียนรู้ข้ามวัยและการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

กระบวนการจรรยาศิลป์เคลื่อนชุมชนสามารถส่งเสริมการเรียนรู้ข้ามวัยอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเยาวชนส่วนใหญ่มีความเข้าใจและเคารพผู้สูงอายุมากขึ้น รวมทั้งรู้สึกเชื่อมโยงกับรากเหง้าทางวัฒนธรรมของชุมชน ขณะเดียวกันภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ ความรู้เรื่องป่าชายเลน การแปรรูปอาหารทะเล และความเชื่อท้องถิ่น ได้รับการสืบทอดผ่านกิจกรรมเชิงศิลป์ ทำให้สามารถคงอยู่ในรูปแบบที่ร่วมสมัยและเข้าถึงง่ายสำหรับคนรุ่นใหม่ จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับผู้เข้าร่วม 3 ช่วงวัย พบว่าผู้สูงวัยมองว่ากระบวนการนี้ช่วยให้ เกิดความต่อเนื่องของการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เคยมีความเสี่ยงจะเลือนหาย ขณะที่เยาวชนมองว่ากิจกรรมทำให้เกิดความเข้าใจในรากเหง้าวัฒนธรรมมากขึ้นและเห็นคุณค่าที่จะสืบสาน ส่วนผู้แทนชุมชนเน้นว่ากิจกรรมนี้ลดช่องว่างระหว่างวัยและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของผู้เข้าร่วมที่ว่า

“รู้สึกดีใจมากที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการถ่ายทอดเรื่องราว เพราะเมื่อก่อนเด็ก ๆ ที่เคยไม่ค่อยสนใจเรื่องเก่า ๆ ตอนนี้มีกลับมาสนใจ พอได้วาดรูปเล่าเรื่องให้ฟัง เขาก็เข้าใจมากขึ้น” (ผู้สูงวัย)

“การทำงานศิลปะกับคุณลุง คุณป้าทำให้เข้าใจรากเหง้าวัฒนธรรม และเห็นคุณค่าของสิ่งที่มีในชุมชน อีกทั้งได้พูดคุยกับคุณลุง คุณป้ามากขึ้น” (เยาวชน)

“การมีกิจกรรมที่เชื่อมโยงคนทุกวัยทำให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้น ช่องว่างระหว่างวัยก็ลดลง เด็กกล้าที่จะพูด คุณกับผู้สูงวัยในชุมชนเพิ่มขึ้น” (ผู้แทนชุมชน)

จากการสังเกตและสัมภาษณ์ พบว่า การที่เยาวชนได้ทำงานศิลปะร่วมกับผู้สูงวัย ช่วยสร้างความสัมพันธ์ ที่ลึกซึ้ง เกิดการแลกเปลี่ยนความคิด อารมณ์ และคุณค่าเชิงวัฒนธรรม อีกทั้งยังส่งเสริมทักษะทางสังคม การสื่อสารอย่างมีจริยธรรม การสะท้อนคิดเชิงวัฒนธรรม และความเข้าใจอัตลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งเป็นรากฐานของการเป็น “พลเมืองวัฒนธรรม” สำหรับในเชิงพัฒนาการ เยาวชนมีการเปลี่ยนแปลงทั้งความคิดและพฤติกรรม โดยตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Cultural Dynamic Learning ที่เน้นการเชื่อมโยงรากวัฒนธรรมกับตัวตนผู้เรียน นอกจากนี้ยังพัฒนาทักษะการฟังลึกซึ้ง (Deep Listening) การทำงานร่วมกับผู้อื่น และความสามารถในการอยู่ร่วมในสังคมพหุวัฒนธรรม และที่สำคัญ เยาวชนบางคนเริ่มมีบทบาทเป็น “สะพานเชื่อม” ระหว่างคนรุ่นใหม่ที่วัฒนธรรมท้องถิ่น ผ่านการจัดแสดงศิลปะร่วมสมัยและการสร้างสื่อดิจิทัล เพื่อเผยแพร่เรื่องราวชุมชนในรูปแบบ เข้าถึงง่าย ขณะที่ระดับชุมชนเอง กระบวนการจรรยาศิลป์ได้เปิดพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสี่ช่วงวัย และได้รับ การสนับสนุนจากวัด โรงเรียน และพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ส่งเสริมให้กิจกรรมดำเนินต่อเนื่องและเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชุมชน

4. แนวทางในการขยายผลสู่ชุมชนอื่น

จากการสังเคราะห์บทเรียนจากพื้นที่ต้นแบบ พบว่าองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของกระบวนการจรรยาศิลป์เคลื่อนชุมชน ได้แก่ (1) การมีผู้นำชุมชนหรือครูภูมิปัญญาที่มีบทบาทนำทางและสามารถสร้างแรงบันดาลใจ (Inspirational Leadership) ให้กับสมาชิกในชุมชน (2) การสนับสนุนจากสถาบันในพื้นที่ (โรงเรียน วัด หรือองค์กรปกครองท้องถิ่น) ที่ไม่เพียงให้พื้นที่ทางกายภาพ แต่ยังทำหน้าที่เป็น “ฐานทุนวัฒนธรรม” (Cultural Capital Base) ที่เสริมความยั่งยืนให้กับกระบวนการ (3) การออกแบบกิจกรรมที่ยืดหยุ่นและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน โดยเน้นการเรียนรู้ที่เคารพอัตลักษณ์และความหลากหลายของผู้เข้าร่วม และ (4) การใช้ศิลปะภาวนาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารข้ามวัย ซึ่งสามารถตระยะห่างทางอายุ วัฒนธรรม และความคิดได้อย่างเป็นธรรมชาติ นอกจากนี้ การมีพื้นที่ปลอดภัยทางอารมณ์ (Emotional Safe Space) เป็นอีกหนึ่งเงื่อนไขสำคัญของความสำเร็จในกระบวนการ ซึ่งเอื้อให้ผู้เข้าร่วมกล้าแสดงออก แบ่งปันประสบการณ์ และร่วมสร้างองค์ความรู้ใหม่ อย่างสร้างสรรค์

ทั้งนี้ การฝึกอบรมแกนนำท้องถิ่นให้เข้าใจหลักคิดจริยศิลป์ และสามารถนำกระบวนการไปปรับใช้ในบริบทของตนได้ ถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อการขยายผลในระยะยาว จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับผู้สูงวัย เยาวชน และผู้นำชุมชน พบว่าผู้เข้าร่วมมองว่ากระบวนการนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับบุคคลและชุมชนอย่างชัดเจน ผู้สูงวัยกล่าวถึงบทบาทของตนในฐานะผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ได้รับการยอมรับจากคนรุ่นใหม่ ขณะที่เยาวชนเห็นว่าการกิจกรรมช่วยเปิดมุมมองใหม่ต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น และผู้นำชุมชนเน้นว่ากระบวนการนี้ช่วยสร้างความสามัคคีและลดช่องว่างระหว่างวัย ดังคำกล่าวจากผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม

“การที่เราได้เล่าเรื่องเก่า ๆ ผ่านงานศิลปะ ทำให้เด็กสนใจมากขึ้น รู้สึกว่าความรู้ของเรายังมีค่า” (ผู้สูงวัย)

“พอได้คุยและทำงานกับผู้ใหญ่ ทำให้เราเข้าใจว่าของบางอย่างในชุมชนมีความหมายมากกว่าที่คิด”

(เยาวชน)

“กิจกรรมนี้ทำให้คนทุกวัยมานั่งคุยกันได้อย่างเปิดใจ และรู้สึกว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน”

(ผู้แทนชุมชน)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงธีม (Thematic Analysis) ตามแนวคิดของ Braun & Clarke (2006 : 79) พบความเปลี่ยนแปลงของผู้เข้าร่วมในประเด็นสำคัญ ได้แก่ ภาวะผู้นำ ทักษะคิด การรับรู้คุณค่าตนเอง ความสัมพันธ์ระหว่างวัย และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เห็นภาพรวมของผลลัพธ์ การเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบ จึงสรุปได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ความเปลี่ยนแปลงของผู้เข้าร่วมก่อนและหลังเข้าร่วมกระบวนการจริยศิลป์เคลื่อนชุมชน

ตัวชี้วัด	ก่อนเข้าร่วมกระบวนการ	หลังเข้าร่วมกระบวนการจริยศิลป์
1. ภาวะผู้นำของผู้สูงวัย	ผู้สูงวัยขาดบทบาทในกิจกรรมชุมชน บางรายรู้สึกว่าคุณค่า “หมดคุณค่า”	ผู้สูงวัยกลายเป็น “ครูภูมิปัญญา” และผู้นำกิจกรรม สื่อสาร ถ่ายทอดความรู้ด้วยความมั่นใจ
2. การรับรู้คุณค่าตนเอง	รู้สึกไร้บทบาท ขาดความมั่นใจในการถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิต	รู้สึกภูมิใจ เห็นคุณค่าตนเองเพิ่มขึ้น
3. ทักษะคิดของเยาวชนต่อผู้สูงวัย	เยาวชนรู้สึกห่างเหินกับวัฒนธรรม เห็นว่าผู้สูงวัยเป็นกลุ่มพึ่งพิง	มีความเข้าใจ เคารพ และชื่นชมบทบาทผู้สูงวัย มีทัศนคติเชิงบวกมากขึ้น
4. ความสามารถในการสื่อสารระหว่างวัย	ขาดเวทีปฏิสัมพันธ์ระหว่างช่วงวัย	เกิดทักษะ “การฟังอย่างลึกซึ้ง” (Deep Listening) การสื่อสารอย่างเคารพและเปิดใจ
5. พื้นที่เรียนรู้ในชุมชน	ชุมชนขาดพื้นที่ให้คนต่างรุ่นได้แลกเปลี่ยนร่วมกัน	เกิด “ห้องเรียนสี่ช่วงวัย” และกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับวัด โรงเรียน พิพิธภัณฑ์ในชุมชน
6. การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น	ความรู้ท้องถิ่นเสี่ยงสูญหายขาดผู้สนใจ	เยาวชนร่วมบันทึก ถ่ายทอด สร้างงานศิลปะจากภูมิปัญญาท้องถิ่น (Art Toy, เรื่องเล่าท้องถิ่น)
7. สุขภาวะทางจิตใจของผู้สูงวัย	บางรายรู้สึกโดดเดี่ยว ขาดพลังชีวิต	รู้สึกผ่อนคลาย มีพลังชีวิต

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

1. สรุปผลการวิจัย

1.1 การประเมินกระบวนการจรรยาวิชาชีพเคลื่อนชุมชน

กระบวนการจรรยาวิชาชีพเคลื่อนชุมชนก่อให้เกิดพื้นที่ปลอดภัยทางอารมณ์ ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างวัย ลดช่องว่างการสื่อสาร และส่งเสริมการรับฟังเชิงลึก ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่เห็นว่าศิลปะภาวนามีส่วนช่วยให้เกิดความผ่อนคลาย เปิดใจในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ร่วมกัน นอกจากนี้ยังทำให้ชุมชนเกิดพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกันที่เชื่อมโยงทุกช่วงวัย หรือที่ผู้เข้าร่วมเรียกว่า สะพานเชื่อมระหว่างวัย

1.2 การเสริมสร้างบทบาทและคุณค่าของผู้สูงวัย

กระบวนการจรรยาวิชาชีพเคลื่อนชุมชนมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงมุมมองและสถานะของผู้สูงวัย จากการเป็น “ผู้รับ” สู่การเป็น “ครูภูมิปัญญา หรือผู้ให้” ผ่านกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงวัยเล่าเรื่องราว ความทรงจำ ถ่ายทอดทักษะที่บ้าน และสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะร่วมกับเยาวชน ส่งผลให้ผู้สูงวัยเกิด ความภาคภูมิใจในบทบาทของตนเอง และตระหนักถึงคุณค่าของความรู้และประสบการณ์ที่สามารถส่งต่อให้ คนรุ่นหลัง อีกทั้ง การเข้าร่วมกิจกรรมยังช่วยเสริมพลัง (Empowerment) ให้ผู้สูงวัยเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง รู้สึกว่ามีคุณค่า และได้รับการยอมรับจากชุมชนในฐานะ “ผู้นำการเรียนรู้” และ “ครูภูมิปัญญา”

1.3 ผลกระทบต่อการเรียนรู้ข้ามวัยและการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

กระบวนการจรรยาวิชาชีพเคลื่อนชุมชนส่งผลให้เกิด การเรียนรู้ข้ามวัยโดยช่วยลดช่องว่าง ระหว่างวัย สร้างความเข้าใจและความเคารพซึ่งกันและกัน เยาวชนได้รับโอกาสเรียนรู้รากเหง้าวัฒนธรรมและ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบที่ร่วมสมัยและเข้าถึงง่าย ขณะเดียวกันผู้สูงวัยสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้และประสบการณ์ที่มีคุณค่าได้อย่างภาคภูมิใจ นอกจากนี้ยังเกิดพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน ที่ทำให้ทุกช่วงวัยมี ส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ เกิดการแลกเปลี่ยนทางอารมณ์ ความคิด คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม นำไปสู่การพัฒนาทักษะทางสังคมของเยาวชน เช่น การสื่อสารอย่างมีจริยธรรม การฟังเชิงลึก และการทำงานร่วมกับผู้อื่น สำหรับในระดับชุมชน กิจกรรมนี้ช่วยเสริมความเข้มแข็ง สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ และผลักดันให้สถาบันท้องถิ่นเข้ามา มี ส่วนร่วม ทำให้การสืบทอดภูมิปัญญาและการเรียนรู้ข้ามวัยดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

1.4 แนวทางในการขยายผลสู่ชุมชนอื่น

การขยายผลกระบวนการจรรยาวิชาชีพเคลื่อนชุมชนไปยังพื้นที่อื่น จำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบ ที่หลากหลายในการขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบ โดยพบว่าภาวะผู้นำเชิงสร้างแรงบันดาลใจจากผู้นำชุมชนหรือ ครูภูมิปัญญา มีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังและสร้างแรงศรัทธาแก่สมาชิก ขณะเดียวกัน การสนับสนุนจากสถาบันในพื้นที่ (โรงเรียน วัด และองค์กรปกครองท้องถิ่น) ทำหน้าที่เป็นฐานทุนวัฒนธรรมที่ช่วยเสริมความมั่นคงและ ความต่อเนื่องของกิจกรรม การออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน รวมทั้งการใช้ศิลปะภาวนา เป็นเครื่องมือสื่อสารข้ามวัย ที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางและลดช่องว่างระหว่างวัย นอกจากนี้ การพัฒนาแกนนำท้องถิ่นให้มีความเข้าใจในหลักคิดและทักษะการจัดกระบวนการ ถือเป็นกลไกหลักในการขยายผลไปยังพื้นที่อื่นได้อย่างยั่งยืน

2. อภิปรายผล

กระบวนการจรรยาวิชาชีพเคลื่อนชุมชนประกอบด้วยสามระยะหลัก คือ ระยะเตรียมการ ระยะดำเนินการ และระยะประเมินผลและสะท้อนบทเรียน ทั้งสามระยะมีบทบาทสำคัญในการสร้าง “พื้นที่ปลอดภัยทางอารมณ์” ซึ่งช่วยให้ผู้เข้าร่วมสามารถฟังกันอย่างลึกซึ้งและมีส่วนร่วม การฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) ในกระบวนการนี้ทำหน้าที่เป็น “วินัยภายใน” ที่ช่วยให้ผู้เข้าร่วมตั้งสติอยู่กับปัจจุบันและเปิดใจรับฟังโดยไม่

มีอคติ การปฏิบัติดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้เชิงภาวนา (Contemplative Education) โดยอาศัยการกำกับความสนใจอย่างมีเจตนา (Attention) และการตระหนักรู้ตน (Self-awareness) เป็นเครื่องมือในการเปิด “พื้นที่ภายใน” สำหรับการเรียนรู้ร่วมกัน (Chies et al., 2025)

การเสริมสร้างบทบาทและคุณค่าของผู้สูงวัย กระบวนการนี้ยกระดับบทบาทผู้สูงวัยจากผู้รับเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา ผ่านการเล่าเรื่อง ถ่ายทอดทักษะ และจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ ทำให้ผู้สูงวัยเกิดความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าตนเองและทำให้เกิดอารมณ์ในเชิงบวก โดยอารมณ์เชิงบวกทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงพฤติกรรม การสร้างคุณค่าร่วมกับสุขภาวะจนเป็นพลังในการขับเคลื่อนสังคม (World Health Organization, 2023 : 57)

ผลกระทบต่อการเรียนรู้ข้ามวัยและการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า เยาวชนเข้าใจและเคารพผู้สูงวัยมากขึ้น รู้สึกเชื่อมโยงกับรากวัฒนธรรมมากขึ้น ส่วนผู้สูงวัยเห็นคุณค่าในตนเอง และมองว่ากระบวนการนี้ช่วยให้ความต่อเนื่องของการถ่ายทอดภูมิปัญญา สอดคล้องกับงานของ Wongkongdech et al. (2025) ที่พบว่ากิจกรรมศิลปะร่วมกันระหว่างวัยช่วยเสริมการรับรู้คุณค่าซึ่งกันและกัน และยกระดับคุณภาพชีวิตของทั้งสองรุ่น อีกทั้งช่วยลดอคติใน ความสัมพันธ์ระหว่างรุ่น (Sánchez-Cazalla & Gutiérrez-Domingo, 2025) การสืบทอดภูมิปัญญาในรูปแบบร่วมสมัยมีการเล่าเรื่องข้ามรุ่นช่วยเพิ่มการยืนยันอัตลักษณ์ของผู้สูงวัย และทำให้เยาวชนเข้าใจบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่นมากขึ้น (Lee et al., 2025; Weststrate et al., 2024) นอกจากนี้ Kagaba Amina (2024) ยังชี้ให้เห็นว่า “ศิลปะข้ามวัย” ช่วยสร้างความเห็นอกเห็นใจ และเสริมการมีส่วนร่วมทางสังคมของผู้เข้าร่วมทุกวัย ซึ่งหนุนการอบคิด “ห้องเรียนชุมชนสี่ช่วงวัย” ที่งานนี้พัฒนาในพื้นที่จริง

แนวทางในการขยายผลสู่ชุมชนอื่น ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบสำคัญได้แก่ ผู้นำชุมชน/ ครูภูมิปัญญา สถาบันท้องถิ่น กิจกรรมที่ยืดหยุ่น และพื้นที่ปลอดภัยทางอารมณ์ โดยให้ผู้นำพื้นที่/ ครูภูมิปัญญาทำหน้าที่ขับเคลื่อนแรงบันดาลใจ ร่วมกับสถาบันท้องถิ่น (โรงเรียน วัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น) ในฐานะ ทุนวัฒนธรรม และทรัพยากรของกระบวนการ (United Nations Economic Commission for Europe, 2021) การออกแบบกิจกรรม ควรยืดหยุ่นแต่มีจังหวะต่อเนื่อง ผนวกเวทีสะท้อนคิดรายรอบและ พื้นที่ปลอดภัยทางอารมณ์ เพื่อประกอบการสื่อสารข้ามวัย อย่างเคารพ พร้อมจัดทำ Toolkit/ ToT และระบบติดตามประเมินผลเพื่อคงคุณภาพเมื่อย้ายบริบท (Jarrott, 2019; United Nations Economic Commission for Europe, 2023) ขณะเดียวกัน หลักฐานเชิงประจักษ์ ด้านศิลปะข้ามวัย ชี้ว่าแบบแผนกิจกรรมร่วมสร้าง (Co-creation) ช่วยลดอคติวัยเพิ่มความเห็นอกเห็นใจ และเสริมความผูกพันกับ (Steward et al., 2021; Whear et al., 2023)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์

1.1 ควรจัดทำคู่มือปฏิบัติกระบวนการจริยศิลป์ (Ethical Art Facilitation Handbook) ที่ประกอบด้วยหลักการ ขั้นตอน ตัวอย่างกิจกรรม และแนวทางการประเมินผล เพื่อใช้เป็นเครื่องมือให้กับชุมชน

1.2 ควรส่งเสริมให้เกิด “เครือข่ายชุมชนจริยศิลป์” ระหว่างชุมชนต้นแบบกับชุมชนเป้าหมาย เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

1.3 ควรมีการจัดทำคู่มือใช้งาน LINE และ Facebook แบบรูปภาพ สำหรับผู้สูงวัย รวมทั้งจัดผู้ดูแลในการให้คำปรึกษา เพื่อลดปัญหาช่องว่างทางเทคโนโลยีของผู้สูงอายุ

1.4 สำหรับการสร้างเครือข่ายในชุมชน ควรมีการจัดตั้งกลุ่มของชุมชนในช่องทางออนไลน์ เช่น LINE Official Account Facebook Group เป็นต้น หรือจัดเวทีชุมชนประจำเดือนเพื่อพบปะ แลกเปลี่ยน และสะท้อนบทเรียน

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ควรบูรณาการกระบวนการจรรยาบรรณศิลป์เคลื่อนชุมชนเข้าสู่ แผนพัฒนาผู้สูงวัยระดับจังหวัด กำหนดงบประมาณ บูรณาการ (วัฒนธรรม สาธารณสุข การศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น) ตั้งคณะทำงานจังหวัด และกำหนด ตัวชี้วัด ขั้นต่ำ อาทิ จำนวนการมีส่วนร่วมกิจกรรม ผลงานสื่อวัฒนธรรม จำนวนกรณีปัญหาที่เกิดขึ้นจากกิจกรรม เป็นต้น

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการศึกษาการเปรียบเทียบผลกระทบของกระบวนการจรรยาบรรณศิลป์เคลื่อนชุมชนในชุมชนที่มี บริบทแตกต่างกัน เช่น ชุมชนเมือง ชุมชนชาติพันธุ์ หรือชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสูง เพื่อสังเคราะห์ องค์ความรู้ที่สามารถประยุกต์ใช้ในวงกว้าง

3.2 ควรมีการวัดผลเชิงปริมาณควบคู่กับเชิงคุณภาพ เช่น การใช้แบบสอบถามวัดระดับความเข้าใจ ความผูกพันในชุมชน หรือสุขภาวะทางจิตใจของผู้เข้าร่วมกระบวนการ เพื่อเสริมความแม่นยำทางวิชาการ

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสถาบันอาศรมศิลป์ที่ให้การสนับสนุนด้านองค์ความรู้ กระบวนการวิจัย และทรัพยากรในการ ดำเนินโครงการ ขอขอบคุณชุมชนปากน้ำประแส และผู้เข้าร่วมกระบวนการทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือและสนับสนุน ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2565). *ประเพณีเดือน 12 : ประเพณีทอดผ้าป่ากลางน้ำของชุมชนลุ่มน้ำประแส*. <https://ich-thailand.org/article/detail/637f1631ceb64ebe6764d56a>.

โชคชัย ตักโพธิ์. (2553). ศิลปะภาวนา. ใน ประภาภัทร นิยม (บ.ก.), *หลอมรวมการเรียนรู้เพื่อความเป็นไท เล่ม 4 : ศิลปะเพื่อการพัฒนาชีวิต* (140 - 157). แพลนพรีนซ์ที่ตั้ง.

เทศบาลตำบลปากน้ำประแส. (2566). *ข้อมูลและรายละเอียดชุมชน*. เทศบาลตำบลปากน้ำประแส. <https://paknumprasae.go.th/public/list/data/index/menu/1168>.

ผ่อง ช่างกิ่ง. (2551). จรรยาบรรณ : เมื่อศิลปะกับการภาวนาเป็นเรื่องเดียวกัน. ใน คงฤช ไตรยวงค์ (บ.ก.), *ชายคาอาศรม* (40 - 45). สถาบันอาศรมศิลป์มูลนิธิโรงเรียนรุ่งอรุณ

พระพุฒิพันธ์ จันทวิโส. (2567). นวัตกรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ. *วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ*, 7(2), 219 - 230.

พิมพ์ประภา อมรกิจภิญโญ, ธัญธรรณ์ อมรกิจภิญโญ, นเรศ สติยพงษ์, สมสมร วงศ์จรจิต, และ ชวกิจ ทองนุ้ยพราหมณ์. (2565). นวัตกรรมทางสังคมเพื่อคุณภาพชีวิต. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 4(2), 279 - 286.

วีระพงศ์ เกียรติไพโรยศ, เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง, และ สุรพล สุยะพรหม. (2567). ประสิทธิภาพการบริหารจัดการ โรงเรียนผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเชียงราย. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมการบริหาร*, 7(5), 359 - 368.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2565). *รายงานสถิติประชากรแห่งชาติ*. สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

- สุปราณี หมั่นยา, ไพฑูรย์ มาผิว, วาสนา ครุฑเมือง และ เสาวลักษณ์ เนตรซ่ง. (2567). ผลของกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุด้วยสุข 5 มิติ ต่อคุณภาพชีวิตและสภาพความสุขของผู้สูงอายุชุมชนไผ่ล้อม อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์. *วารสารวิจัยการพยาบาลและวิทยาศาสตร์สุขภาพ*, 16(2), e272665.
- อาบอำไพ รัตนภาณ, เอื้อมพร ลอยประดิษฐ์, เข้มเพชร ระหว่างงาน, ณัฐพงษ์ มณีกร, และ สลิลพัชร โรจนานันทน์. (2568). *การเชื่อมโยงแนวคิดสังคมสูงวัย ศิลปะภาวนา และนวัตกรรมสังคม* [ไดอะแกรม]. การจัดเก็บส่วนบุคคล.
- Aristotle. (2009). *The Nicomachean Ethics*. (Trans., Ross, D. 'Ηθικὰ Νικομάχεια [Ethika Nikomacheia]). Oxford University Press.
- Arsom Silp Institute of the Arts. (2024). *The Ethical-Artistic Process Manual : Creating Intergenerational Learning through Contemplative Arts*. Arsom Silp Institute of the Arts.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77 - 101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>.
- Cheng, H. (2024). Taking Grandparents to School : How School-Community-Family Collaboration Empowers Intergenerational Learning in China. *Humanities and Social Sciences Communications*, 11. <https://doi.org/10.1057/s41599-024-03750-7>.
- Chies, M., Penazzi, G., Pavesi, M. C., Gadotti, E., & Pisapia, N. De. (2025). Contemplative Practices in a Teamwork Setting : A Preliminary Study on Mindfulness Meditations and Interpersonal Skills. *Mindfulness*, 16, 944 - 965. <https://doi.org/10.1007/s12671-025-02535-6>.
- Jarrott, S. E. (2019). *Intergenerational Evaluation Toolkit*. Generations United. <https://www.gu.org/resources/intergenerational-evaluation-toolkit/>
- Kagaba, A. G. (2024). Encouraging Intergenerational Learning through Arts Initiatives. *Eurasian Experiment Journal of Arts and Management*, 6(3), 30 - 33.
- Kant, I. (1998). *Groundwork of the Metaphysics of Morals*. (Trans., Wood, A. W. Grundlegung zur Metaphysik der Sitten). Yale University Press.
- Kidder, R. M. (2005). Moral Courage, Digital Distrust : Ethics in a Troubled World. *Business and Society Review*, 110(4), 485 - 505. <https://doi.org/10.1111/j.0045-3609.2005.00026.x>.
- Lee, L. Z. Y., Dulk, T. D., Silver, M., & Bhar, S. (2025). Feasibility, Acceptability and Preliminary Effectiveness of an Intergenerational Digital Storytelling Program for Improving Identity Validation and Generativity in Older Adults. *Australasian Journal on Ageing*, 44(2), e70021. <https://doi.org/10.1111/ajag.70021>.
- Liu, H., Topping, A., & Guo, P. (2024). Intergenerational Engagement with Asian Residents in Long-Term Care Facilities : A Mixed-Methods Systematic Review. *Frontiers in Public Health*, 12, 1422134. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2024.1422134>.
- Martinez, S. T., Smyth, A., & Carrick, A. C. (2024). Building Neuro-Inclusive Community, Strengthening Mental Health : The Autism After 21 Utah Project. *Developmental Disabilities Network Journal*, 4(1), 33 - 56. <https://doi.org/10.59620/2694-1104.1098>.

- Martins, T., Midão, L., Martínez Veiga, S., Dequech, L., Busse, G., Bertram, M., McDonald, A., Gilliland, G., Orte, C., Vives, M., & Costa, E. (2019). Intergenerational Programs Review : Study Design and Characteristics of Intervention, Outcomes, and Effectiveness. *Journal of Intergenerational Relationships*, 17(1), 93 - 109. <https://doi.org/10.1080/15350770.2018.1500333>.
- Mill, J. S. (1998). *Utilitarianism*. Oxford University Press.
- Morrow-Howell, N., Backes, K., O’Neill, G., & Greenfield, J. C. (2018). Volunteering in Later Life : Policies and Programs to Support a Resilient Aging Society. In Resnick, B., Gwyther, L. P., & Roberto, K. A. (Eds.), *Resilience in Aging : Concepts, Research, and Outcomes* (171 - 189). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-04555-5_9.
- Newland, P., & Bettencourt, B. A. (2020). Effectiveness of Mindfulness-Based Art Therapy for Symptoms of Anxiety, Depression, and Fatigue : A Systematic Review and Meta-Analysis. *Complementary Therapies in Clinical Practice*, 41, 101246. <https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2020.101246>.
- Phills Jr., J. A., Deiglmeier, K., & Miller, D. T. (2008). Rediscovering Social Innovation. *Stanford Social Innovation Review*, 6(4), 34 - 43. <https://doi.org/10.48558/GBJY-GJ47>.
- Reddy, P. B., Reddy, R. P., & Reddy, K. (2023). Social Innovation (SI) - Objectives, Challenges - Problems and Benefits, Methodology, Key Dimensions and Mechanism for Social Change in India. *International Journal For Multidisciplinary Research*, 5(6), 8519. <https://doi.org/10.36948/ijfmr.2023.v05i06.8519>.
- Rest, J. R. (1986). *Moral Development : Advances in Research and Theory*. Praeger
- Sánchez-Cazalla, V., & Gutiérrez-Domingo, T. (2025). Impact of Intergenerational Programmes on Older Adults for Active Ageing. A Systematic Review. *Archives of Gerontology and Geriatrics Plus*, 2(3), 100176. <https://doi.org/10.1016/j.aggp.2025.100176>.
- Steward, A., Hasche, L., Greenfield, J. C., Ingle, M. P., De Fries, C., Fix, R., King McLaughlin, J., Schilz, M., Hennig, M., & Bonatus, D. (2021). A Review of Participant, Agency, and Community Outcomes of Non-Familial Intergenerational Programs. *Journal of Social Work*, 23(1), 122 - 142. <https://doi.org/10.1177/14680173211057436>.
- Trevino, L. K., & Nelson, K. A. (2017). *Managing Business Ethics : Straight Talk About How To Do It Right* (7th ed.). Wiley.
- United Nations Economic Commission for Europe. (2021). *Guidelines for Mainstreaming Ageing*. United Nations. <https://unece.org/population/ageing/mainstreaming-ageing>
- United Nations Economic Commission for Europe. (2023). *Ageing Policies Database*. <https://ageing-policies.unece.org/>
- Webster, M., Norwood, K., Waterworth, J., & Leavey, G. (2023). Effectiveness of Intergenerational Exchange Programs Between Adolescents and Older Adults : A Systematic Review. *Journal*

of Intergenerational Relationships, 22(4), 603 - 644. <https://doi.org/10.1080/15350770.2023.2267532>.

Weststrate, N. M., McLean, K. C., & Fivush, R. (2024). Intergenerational Storytelling and Positive Psychosocial Development : Stories as Developmental Resources for Marginalized Groups. *Personality and social psychology review : an official journal of the Society for Personality and Social Psychology, Inc*, 28(4), 351 - 371.

<https://doi.org/10.1177/10888683241259902>.

Whear, R., Campbell, F., Rogers, M., Sutton, A., Robinson-Carter, E., Sharpe, R., Cohen, S., Fergy, R., Garside, R., Kneale, D., Melendez-Torres, G. J., & Thompson-Coon, J. (2023). What is the Effect of Intergenerational Activities on the Wellbeing and Mental Health of Older People? : A Systematic Review. *Campbell Systematic Reviews*, 19(4), e1355.

<https://doi.org/10.1002/cl2.1355>.

Wongkongdech, R., Puangpronpitag, D., Srisaknok, T., Tudpor, K., Turnbull, N., Chanthamath, S., & Wongkongdech, A. (2025). “Young Care” : A Community-Based Intervention to Transform Youth Mindsets on Elder Care in Thailand-Program Development and Outcome Evaluation. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 22(8), 1206. <https://doi.org/10.3390/ijerph22081206>.

World Health Organization. (2023). *World Report on Ageing and Health*. WHO Press.

<https://iris.who.int/handle/10665/186463>.